

Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Dijital Medya ve Savaş

SELİM KANAT

Öz

Uluslararası ilişkilerin kendine has doğasını anlamak ve doğru yorumlamak için ortaya atılan uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının temel sorusu, aslında savaşların nasıl önleneceğidir. Realizm, Neorealizm, İngiliz Okulu gibi bazı yaklaşımlar uluslararası sistemin anarşik doğasının değişmeyeceğini, buna bağlı olarak savaşların önlenemez olduğunu ancak belli dönemlerde kontrol altında tutulabileceğini iddia ederler. Buna karşın Liberalizm ve İnşacılık gibi bazı yaklaşımlar da uluslararası ilişkilerde savaşların ortadan kaldırılabileceği görüşünü savunurlar. Ancak uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının genel özelliği teknolojik gelişmelerin siyasete olan etkisini ikinci plana atmasıdır. Oysa günümüz dünyasında dijital medyanın etkisi, bireysel ve toplumsal boyuttan uluslararası boyuta taşınmıştır. İnsanları ve toplumları şekillendiren hatta dönüştüren dijital medya, uluslararası ilişkileri de etkilemekte hatta dönüştürmektedir. Bu çerçevede çalışmanın hipotezi, dijital medyanın uluslararası çatışmaların önlenmesinde etkin bir araç olma potansiyeline sahip olduğudur. Bu doğrultuda, bu çalışmada yöntem olarak, argümantasyon yöntemi kullanılarak dijital medyanın uluslararası ilişkilerde barışın tesisine ne şekilde katkı yapabileceği delillendirilmeye çalışılacaktır. Bunun için de öncelikle, oldukça yeni bir tanımlama olan dijital medyanın sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Sonrasında gelenekçi ve rasyonel uluslararası ilişkiler yaklaşımların öngörülleri, ilgili yaklaşımların temel eserleri ince lenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme neticesinde dijital medyanın çeşitli açılardan uluslararası barış ve istikrarın korunmasına olumlu katkısının olacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Realizm, Neorealizm, Liberalizm, İngiliz Okulu, İnşacılık, Dijital Medya, Savaş

Digital Media and War from the Perspective of International Relations Approachs

SELİM KANAT

Abstract

The main question of international relations theories brought up to understand it's unique nature and interpret correctly is how to stop the wars. Some approaches such as Realism, Neorealism, and English School claim that the anarchic nature of international system is unchangeable therefore wars are inevitable but can be kept under control only in some certain periods. Despite this, some approaches like liberalism and constructivism assert that the wars may be eliminated in international relations. However, the common characteristic of international relations theories is that they ignore the effects of technology on politics. In fact, today the impacts of digital media moved from individual and social level to the international level. Digital media which is shaping even transforming the people and societies is influencing and transforming international relations. In this context hypothesis of this study is that the digital media has a potential to be an effective tool for prevention of international conflicts. In the analysis of this hypothesis within the framework of source management initially the limits of digital media were defined. After that predictions of the traditionalist and rationalist international relations approaches were evaluated by examining the primary sources of the related approaches. As a result of this evaluation it can be stated that digital media will have some contribution from different aspects to the protection of international peace and stability.

Keywords: Realism, Neorealism, English School, Liberalism, Constructivism, Digital Media, War

1. Giriş

Uluslararası ilişkilerin, mevcut yapısı itibarıyla, devletler arasında ve öncelikli olarak güvenlik temelli ayrıca ulusal çıkar odaklı işleyen bir sistem olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle her devletin uluslararası ilişkilerdeki önceliği kendi ulusal çıkarını hayata geçirmektir. Bu doğrultuda bir konunun uluslararası ilişkiler biliminin ilgisini çekmesinde gözetilen husus, ilgili konunun devletlerin ulusal çıkarlarını ne oranda etkilediğidir. Bu çerçevede her devlet öncelikli olarak kendi güvenliğini etkileyen ya da etkileme potansiyeli olan konuları ele almakta ve bu alana dair kendi çıkarına olan politikaları hayata geçirmeye çalışmaktadır

Bu bağlamda toplumsal hayatta gelişen bir olgu olarak ortaya çıkan dijital teknolojiler ve dijital medya, uluslararası ilişkiler biliminin kapsamına başlarda dâhil olmamıştır. Ancak zaman içerisinde sosyal ilişki şekillerini ve toplumsal ilişkileri etkileyen hatta dönüştüren dijital medya, uluslararası ilişkilerin doğasını ve yapısını da etkilemeye başlamıştır. Dijital medyayla birlikte, uluslararası ilişkiler artık herkesin gözü önünde cereyan eden, hızlı, şeffaf daha demokratik bir yapı özelliği kazanmaya başlamıştır.

Bu sebeple bir amacı da uluslararası ortamı anlamak ve bu anlayıştan hareketle savaş ve çatışmaları önleyerek barışı ve istikrarı sağlamak olan uluslararası ilişkiler teorileri açısından dijital medya olgusunun değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü uluslararası ilişkiler açısından konunun analizi ilerleyen dönemlerdeki gelişmelerin tahmini açısından önemlidir. Böylelikle devletler de bu yeni alanda geliştirmeleri gereken ulusal ve uluslararası politikalar konusunda bir öngörü sahibi olabilirler.

Bu doğrultuda, çalışmada, önce yeni sayılabilecek bir olgu olan ve her geçen gün değişip gelişen dijital medyanın tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Bu, önem arz etmektedir; çünkü yapısı itibarıyla devamlı gelişen ve değişen bir olgu olarak dijital medyanın sınırlarının mümkün olan en açık şekilde ortaya konması, etkilerinin doğru analiz edilmesi için gereklidir. Bundan sonra ise dijital medyanın uluslararası ilişkileri nasıl etkilediğine değinilmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken mümkün mertebe birbirlerini eleştiren ve tezat öngörüler ortaya koyan uluslararası ilişkiler yaklaşımları ele alınmaya çalışılacaktır. Bunun için belli başlı uluslararası ilişkiler yaklaşımları (teorileri) geleneksel, devrimci ve akılcı (rasyonel) olarak sınıflandırılacaktır. Bu yaklaşımların temel öngörülerinden hareketle, dijital medyanın uluslararası ilişkilere etkisini bu yaklaşımların nasıl ele aldıkları ya da alacakları tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. Dijital Medya Nedir?

Günümüz dünyasında artık dijital medya, bazı kaynaklarda geçen ismiyle yeni medya, hayatımızda giderek artan oranda, daha fazla yer almaktadır. Toplumsal

ilişki tarzlarımızdan, ülke yönetimine ve hatta uluslararası ilişkilere kadar pek çok alanı etkileyen dijital medyanın kapsamının ne olduğunu tespit etmek pek de kolay değildir. Şüphesiz dijital medyanın değişken yapısının bunda etkisi büyüktür. Zira yapılacak kapsayıcı bir tanım bir süre sonra teknolojideki hızlı değişimle yetersiz kalabilmektedir. Ancak yine de konunun çerçevesini çizmesi açısından bir tanım yapacak olursak diyebiliriz ki, Türk Dil Kurumu'na göre dijital kelimesi “sayısal olarak verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi” anlamını taşımaktadır (2015). Medya kelimesi ise “iletişim ortamı, iletişim araçları” anlamına gelmektedir (TDK¹, 2015). Buradan hareketle sadece kelime anlamlarından yola çıkarak diyebiliriz ki en kabaca tanımıyla dijital medya, “sayısal olarak, bir ekran üzerinden iletişim” anlamını taşır. Bu anlamıyla dijital medya terimi, temelde iki hususu ifade etmek için kullanılır.

Birinci anlamıyla, dijital medya terimi, dijital ortamda iletişim için kullanılan materyaller anlamına gelir. Bu kapsamda dijital medya, bilgisayar ortamında sayısal olarak kodlanmış her türlü ses, video, yazı ve fotoğraf içeriğini ve benzeri materyali ifade eder. Bilgisayar programları, oyunlar, dijital ses dosyaları, e-kitaplar, dijital medya materyalleri arasında akla ilk gelenlerdir. Hatta dijital olmayan analog medya türleri bile günümüzde artık dijitalleştirilmekte, bilgisayar ortamına aktarılmaktadır. İkinci olarak ise dijital medya terimiyle insanların elektronik, yani bilgisayar ve benzeri cihazlarla, dijital olarak iletişim kurma şekilleri kastedilir. Bu anlamıyla elektronik ortamda bulunan her tür kitle iletişim aracını dijital medya tanımına dâhil etmek mümkündür. Bu iletişim türünde, masaüstü ve dizüstü bilgisayarlardan, tabletlere, PDA² (cep bilgisayarı) gibi avuç içi cihazlardan, akıllı telefonlara kadar pek çok araç kullanılmaktadır ve bu araçlar her geçen gün artmakta ve çeşitlenmektedir. Dijital medya araçları açısından hatta günümüzde giyilebilir teknoloji bağlamında saatler, bileklikler, kolyeler kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlar vasıtasıyla dijital olarak kodlanmış her türlü materyal İnternet'in olduğu her yerde ulaşılabilir hâldedir.

Medyanın dijitalleşmesini ve yaygınlaşmasını mümkün kılan gelişme ise İnternet teknolojisidir. İnternet aslında 1940'lı yıllarda ABD³'deki çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Önceleri bilgisayarların telefon hatlarına bağlanabilmeleri, sonrasında bu hatlar üzerinden birbirlerine bağlanabilmeleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak günümüzdeki İnternet'in atası olarak kabul edilen gelişme ARPANET⁴'tir. ARPANET, 1969'da çalışmaları yapılmaya başlanmış bir projedir. Bu

¹ Türk Dil Kurumu.

² Personal Data Assistant/Kişisel Bilgi Asistanı

³ Amerika Birleşik Devletleri

⁴ The Advanced Research Projects Agency Network

proje, ABD Savunma Bakanlığı Gelişmiş Araştırma Projeleri Dairesi'nin (o dönemki kısaltmasıyla ARPA'nın) savunma kurumları arasında hızlı iletişim ve veri paylaşımı ihtiyacının karşılanması amacıyla geliştirdiği bir projedir. Bu proje dâhilinde 1971'de ilk e-posta gönderilmiş, 1973 yılında ise veri ve dosya paylaşımları yapılır hâle gelmiştir (Winston, 2003: 328-333). Temelleri bu şekilde atılan dijital medya, günümüzde sosyal ağlar, e-posta ve benzeri metin mesajı gönderme programları, online-görüntülü görüşme programları, anında mesajlaşma programları, online oyunlar, sohbet odaları, müzik ve video paylaşım platformları, sanal dünya uygulamaları, forum tarzında bilgi ve dosya paylaşım platformlarını bünyesinde barındırmaktadır (Subrahmanyam ve Šmahel, 2011: 4-13). Her geçen gün dijital medya araçları ve türleri çoğalmakta ve çeşitlenmektedir.

Günümüzde dijital medya toplumsal hayatı dönüştürdüğü gibi uluslararası ilişkileri de dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşümü mümkün kılan şey, dijital iletişimin kendine has özellikleridir. Buna göre dijital teknoloji tek yönlü değildir, karşılıklı iletişimi mümkün kılabilir, ayrıca bu karşılıklı iletişim olanağı kitle iletişimi içerisinde kişiyle özel iletişim kurabilme imkânını da sunmaktadır. Bunların yanında dijital iletişim eş zamanlı olmak zorunda değildir (Mete, 2008: 24-26). Örneğin dijital medyayla bir yayını kaydedip saklayarak sonra ya da tekrar izleyebiliriz. Dijital medyayla insanlar, iletişimi zamana yayabilme imkânıyla âdeta aralıksız iletişimde kalabilmektedirler. Ayrıca dijital medyayla bilginin yayılma hızı eskiye nazaran olağanüstü artmıştır. Günümüzde artık akıllı telefonlar âdeta bir yayın aracı insanlar da bir medya mensubu hâline gelmiştir; örneğin artık günümüz dünyasında insanlar İnternet üzerinden kendi hazırladıkları haberlerden oluşan gazetelerini milyonlarca insanla paylaşabilirler (Karagöz, 2013: 133). Böylelikle dijital medyayla kesintisiz bir bilgi akışının yanında iletişimin çok yönlü olması kitle iletişimi içerisinde kişilere özel ağlar oluşturma imkânı sağlamaktadır (Feldman, 1997: 3-8). Bu da kişiler ve toplumlar arasında iletişimi ve kaynaşmayı artırıcı bir etkidir. İnternet ağları, dijital teknolojilerle sosyal bütünleşme hızlanmaktadır (Holmes, 2005: 7-20).

Bu ortamda devletlerin denetleme ve kontrol yetkileri de azalmaktadır; çünkü dijital medya merkezileşmiş değildir ve daha az izlenebilir ve sansürlenebilir (Neuaman, 2013: 6). Hatta İnternet üzerindeki hiçbir verinin, kullanıcının, içeriğin, sitenin, uygulamanın, platformun vs. özel olarak bir politikayla, kanunla, kuralla kontrol edilmemesi ilkesine dayanan "ağ tarafsızlığı" bazı taraflarca savunulmaya başlanmıştır (Kelty, 2014: 195).

Kendisine has tüm bu özellikleriyle İnternet temelli dijital medya, kişisel ve toplumsal yaşantımızı dönüştürmektedir. Bu dönüşümün neticeleri iki başlık altında toplanabilir. Birincisi kültürel dönüşüm, ikincisi ise toplumsal, siyasi

dönüşümdür (Lievrouw, 2011: 28). Konunun kültürel boyutları üzerinde daha çok çalışılmıştır, siyasi ve bilhassa uluslararası ilişkiler boyutu ise görece olarak daha geri planda kalmıştır. Bu anlamda dijital medyanın uluslararası ilişkiler teorileri açısından etkisinin ne olduğunun analizi, sadece bugünün uluslararası ilişkilerini anlamamıza değil gelecekteki uluslararası ilişkilerin yapısı hakkında da daha isabetli tahminler yapabilmemize yarayacaktır.

3. Dijital Medya ve Uluslararası İlişkiler

Teknolojik gelişmeler aslında geleneksel anlamda uluslararası ilişkiler disiplininde çok dikkate alınmayan, hatta ihmal edilen bir konudur. Çünkü teknolojik gelişmeler, klasik manada güçle ve en bilindik manasıyla askerî güçle ilişkilendirilebildiği ölçüde devletlerin ilgisini çekmiştir. Örneğin televizyonun icadı ve yaygınlaşması hemen hemen atom bombasıyla aynı zamanlara denk gelmesine rağmen devletlerin ilgisi daha çok doğal olarak nükleer teknoloji üzerine olmuştur. Günümüz dijital teknolojisinin temeli olan İnternet de özünde askerî bir teknoloji olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak bugün gelinen noktada dijital gelişmeler siyasete de önemli ölçüde etki etmektedir. Artık dijital teknolojilerle birlikte hükûmet idarecileri, kendi toplumları ve ekonomileri üzerinde daha önceden sahip oldukları otoritelerini âdeta kaybetmektedirler (Strange, 2002: 127). Günümüzde artık bilişim teknolojileri ekonomiden siyasete kadar hemen her şeyi etkisine alarak değiştirmiştir ya da değiştirmektedir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler günümüzde dünya siyasetini de etkiler hâle gelmiştir (Ekşi, 2014: 25).

Dijital dünya ve medya sayesinde bireyin siyasete katılımı artmış, birey ve sivil toplum aktörleri küresel siyasette etki sahibi aktörler olmaya başlamıştır. Dijital medyayla insanlar ve gruplar eskisiyle kıyaslanamayacak şekilde kolayca örgütlenebilmekte, siyasi ve uluslararası olaylara karşı ortak bir tavır sergileyebilmektedirler. Dijital iletişim ve bilgi teknolojileri, küresel siyasetin aktörleri arasındaki güç ve iktidar ilişkilerini de bu şekilde dönüştürmektedir. Bilişim teknolojileri siyasete de etki eden yeni aktörleri güçlendirmekte uluslararası politikadaki klasik aktörler arasındaki ilişkileri ve rolleri de yeniden yapılandırmaktadır (Aronson, 2005: 540-541).

Öyle ki bilişim teknolojileri günümüzde âdeta yeni bir politika tarzı üretmiştir. Bu yeni dijital alanda devletlerin dışında sivil toplum örgütleri, sosyal gruplar ve bireyler yeni aktörler olarak sisteme eklenmektedir. Bu durum yepyeni bir siyaset anlayışını da ortaya çıkarmakta, uluslararası siyaset ve politikayı da belli oranda dönüştürmektedir (Arquilla ve Ronfeldt, 1999: 28-29). Hatta uluslararası ilişkilerde dijital medya üzerinden yürütülen politika zaman zaman

“siber-politika” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu politika şeklinde devlet dışı aktörler, uluslararası siyasete aktör olarak eklenmekte, devletlerin klasik manada maddi güçlerinin yanında enformasyona dayalı yeni bir güç anlayışının ortaya çıktığı belirtilmektedir (Rothkopf, 1998: 326).

İşte bu şekilde dijital medyanın uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi bilhassa son yıllarda giderek artmıştır. Konumuz, yani uluslararası ilişkilerde çatışmalar, savaşlar açısından dijital medya konusunu değerlendirdiğimizde, meseleye üç ayrı açıdan yaklaşmak daha uygun olacaktır. Çünkü uluslararası ilişkiler teorilerinde savaş konusuna yaklaşımları açısından temelde üç ayrı görüşten söz etmek mümkündür (Wight, 1992: 7). Gelenekçiler olarak adlandırabileceğimiz Realist teorinin başını çektiği ilk grup uluslararası ilişkiler yaklaşımları, uluslararası ortamı anarşik ve bununla paralel bir şekilde savaşları önlenemez ancak geçici olarak durdurulabilir olarak değerlendirir. Devrimciler olarak adlandırabileceğimiz Liberal yaklaşımın başını çektiği bir diğer grup da bilhassa demokrasi ve ticaret gibi birtakım öğelerin etkisiyle uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının dönüştürülebileceğini dolayısıyla savaşların önlenebileceğini hatta ortadan kaldırılabileceğini iddia eder. Üçüncü olarak da kendilerini akılcılar (rasyonalistler) olarak niteleyebileceğimiz İngiliz Okulu yaklaşımı, uluslararası sistemin anarşik doğasını ve dolayısıyla savaşların varlığını kabul etmekle birlikte bu yapının devletler toplumu veya uluslar ailesi gibi öğelerin etkisiyle kontrol altında tutulabileceğini ileri sürer.

3.1. Gelenekçi uluslararası ilişkiler yaklaşımları, dijital medya ve savaş

Gelenekçi olarak nitelediğimiz uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının ortak özellikleri arasında, uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti görmeleri, uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yapmaları, uluslararası ilişkileri bir çıkar ilişkisi olarak görmeleri gelir. Bu bağlamda Realist⁵ ve Neorealist teorinin başını çektiği gelenekçi yaklaşımlara göre uluslararası sistemin anarşik doğası değişmezdir, bu doğrultuda savaşlar da kaçınılmazdır. Uluslararası sistemdeki çatışmaların olmadığı barış hâlleri ise uluslararası sistemin genel anarşi durumu içinde geçici dönemler olarak değerlendirilir.

Bu yaklaşımda barış hâllerini sağlayan şey ise öncelikli olarak güç dengesidir. Buna göre devletlerin sahip oldukları güç, mücadele içerisinde oldukları diğer devletleri caydıracak düzeyde ise devletler birbirleriyle savaşmaktan geri dururlar. Güç dağılımındaki dengesizlik, yani bir tarafın diğerlerinden daha güçlü

⁵ Baş harfleri büyük olarak yazılan Realizm, Liberalizm, Neorealizm, İnşacılık, İngiliz Okulu kelimeleriyle uluslararası ilişkiler yaklaşımları ifade edilmektedir. Baş harfleri küçük kullanımlar ise normal kullanımı ifade etmektedir.

olması ya da daha zayıf olması çatışmayı ve savaşı beraberinde getirir. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde savaşmaktan uzak kalabilmenin yolu caydırıcılığı sağlayacak belli oranda bir güce sahip olmaktır.

Bu nedenle klasik Realizm, uluslararası ilişkilerin bir güç mücadelesi olduğunu ileri sürer. Rasyonel birimler olarak devletlerin güç kazanmama gibi bir seçeneği yoktur (Morgenthau, 1946: 200), böylesi bir tercih yok olma, diğer bir tabirle güçlü devletlerin hâkimiyeti altına girme anlamına gelecektir. Peki güç nedir? Klasik yaklaşım, gücü, kolayca askerî açıdan tanımlama eğilimindedir. Bir devletin sahip olduğu silah sayısı, bu silahların teknolojik üstünlüğü, ölümcüllük derecesi ya da ordusunun kalabalıklığı, klasik anlamda gücün unsurları arasında akla ilk gelenler olacaktır. Ancak Morgenthau gücün, insanın insan üzerinde denetim kurmasını ve devam ettirmesini sağlayabilecek her şeyi kapsadığını belirtir (Morgenthau, 1970: 10). Benzer şekilde klasik Realizmin önde gelen isimlerinden Carr, uluslararası anlamda gücün, askerî güç, ekonomik güç, kanaatler üzerindeki güç olmak üzere üç temel ögesi olduğunu vurgular (Carr, 2010: 152-153; Uzer, 2006: 60). Ancak gücün bu şekilde sınıflandırılması onun bölünmesi anlamına gelmez. Güç özü itibarıyla bölünmez bir bütün olarak ele alınmalıdır, dolayısıyla bu üç güç türü birbiriyle bütünleşmiş hâdedir.

Konumuz açısından ise “kanaatler üzerindeki güç” sınıflandırması ayrı bir önem arz etmektedir. Bu güç unsuruna göre kanaatler üzerindeki gücü elde etmek için propaganda etkili bir araçtır. Carr, modern çağda kanaatler üzerindeki gücü, etkileme aracı olarak propagandanın modern bir silah olarak değerlendirilebileceğini söyler (2010: 173). I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde propropaganda hakkındaki fikirlerini yazan Carr, kanaatler üzerindeki gücün elde edilmesinde bir propaganda aracı olarak eğitimi ilk sıraya koyar, daha sonra ise radyonun, filmlerin ve popüler medyanın geldiğini belirtir (2010: 175). Günümüz dünyası açısından düşünüldüğünde propagandanın başarısı aslında kullanılan araçların niteliğine yani gücüne, (ne kadar insana ulaşabildiğine), ulaşılan kitlenin büyüklüğüne ve bu kitlenin verilen mesajı alabilecek asgari bilinç düzeyine sahip olmasına bağlıdır. Bu açılarından değerlendirdiğimizde günümüz İnternet dünyası ve dijital medya, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar etkili propaganda araçlarıdır ve kanaatler üzerindeki gücün elde edilmesinde pratik, etkili ve ucuz bir alternatif sunmaktadır. Örneğin Amerikan başkanı Barack Obama, 2012 Amerikan Başkanlığı seçimlerinde dijital medyayı oldukça aktif olarak kullanmış seçim kampanyasında Twitter üzerinden kendisine yöneltilen soruları cevaplamıştır. (Eilperin, 2015)

Bu güç tanımlaması Soğuk Savaş sonrasında daha geçerli hâle gelmiştir. Bu dönemde küresel medyanın yaygınlaşması ve sonrasında dijitalleşmesi, bununla

paralel olarak sivil toplumun etkinliğinin artması ve uluslararası örgütlenmenin gelişmesi, devlet dışı aktörlerin uluslararası politikada etkinliklerinin her geçen gün yükselmesi, beraberinde yeni güç tanımlarını getirmiştir (Sandıklı, 2016: 188). Bu anlamıyla dijital medya, devletler açısından kullanılması gereken bir güç unsuru olarak ele alınabilir. Carr, modern koşullarda halkın kanaatinin herhangi bir etki olmadan kendi kendine oluşacağı fikrinin doğru olmadığı kanaatinde; nasıl ki ticaretin kendi kendine işleyeceği fikri yıkılmışsa bu fikir de doğru değildir. Devletler açısından propaganda, tamamen bağımsız bırakılmayacak kadar önemlidir (2010: 175).

Öyleyse Realist açıdan geçici de olsa çatışmanın önlenmesinin, barışın sağlanmasının aracı, güç dengesinin tesisidir. Gücün tanımı ise dönemler içerisinde değişmiştir. Askerî gücün yanında insanların kanaatleri üzerinde etki sahibi olmak da ulusal gücün bir unsuru hâline gelmiştir. Askerî anlamda gücü tartışılmayan ABD'nin de eylemlerine bir meşruiyet temeli araması bunun göstergelerindedir. Dijital medya bu yeni tür gücün kazanılmasında kritik bir araçtır. Artık devletler, dijital medyayla insanların kanaatlerine etki ederek güç kazanabilmektedirler. Çünkü günümüzde artık kanaatler üzerindeki güç, saldırgan ve meşruiyet temeli olmayan askerî politikalarla elde edilememektedir. Bu güç tanımlamasında bir devletin politikaları ne kadar meşruysa ya da meşru görünüyorsa güç o oranda artacaktır (Nye, 2005: 5). Dolayısıyla devletler günümüzün güç tanımlaması içerisinde askerî gücün yanında yumuşak güç de elde etmek istiyorlarsa dijital medyayı iyi kullanmalıdırlar. Dijital medya, yarattığı demokrasi ve şeffaflık ortamıyla devletleri, gücün barışçıl kazanımı ve kullanımını yönünde zorlamaktadır.

Bunun aksi durumunda, yani devletlerin insanların kanaatleri üzerindeki gücü bir kenara bırakıp sadece askerî güce odaklanmaları durumunda devletlerin karşılaştığı netice uluslararası toplumdan dışlanmaktır. Bu durumun günümüzdeki ilk akla gelen örneği Kuzey Kore'dir. Uluslararası toplumda kanaatler üzerinde neredeyse hiç gücü olmayan bu ülkenin var olduğunu iddia ettiği ulusal gücü uluslararası alanda ona tatmin edici bir güvenlik sağlamamaktadır. Bu devlet açısından daimi tedirginlik silahlanmayı silahlanma da tedirginliği artırmaktadır. Dolayısıyla dijital medya yoluyla insanların kanaatleri üzerinde güç kazanmak artık günümüz dünyası için bir gerekliliktir. Artık günümüzde askerî güce dayalı yöntemler görece daha geri planda kalmaktadır (Keohane ve Nye, 2011: 196). Bu tarz güç kazanma da barışçıl ve meşru eylemlerle mümkün olacaktır. Böylelikle dijital medya, devletler arasında sürdüğü kabul edilen güç mücadelesinin çatışmacı-savaşçı bir anlayıştan, barışçıl bir anlayışa doğru dönüşmesine katkıda bulunacaktır.

3.2. Devrimci uluslararası ilişkiler yaklaşımları, dijital medya ve savaş

Uluslararası Liberal teorinin başını çektiği ve “devrimci” olarak adlandırılan yaklaşımlara göre savaşlar önlenebilir, çünkü bu yaklaşıma göre savaş insan doğasının belli bir özelliği değildir, savaşlar kendi çıkarları için militarist ve demokratik olmayan hükûmetler tarafından çıkarılır (Burchill, 2012: 85; Büyükbaş ve Atıcı, 2012: 3). Sistemin daha barışçıl olmasının yolu, uluslararası hukuka saygının devletler arasında yaygınlaştırılması, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, uluslararası örgütlenmenin sağlanmasıdır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 14). Tüm bunlar savaşa ve çatışmalara yol açan devletler arası güvensizlik hissini azaltıcı önlemlerdir. Devletler arasında güvensizlik hissini azaltılması da uluslararası sistemin olağan hâli olan barışın sağlanmasına ve sürdürülmesine hizmet edecektir.

Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde şeffaflık ve açık diplomasi, Liberalizmin barışın sağlanmasındaki temel öğelerinden birisidir. Wilson ilkelerinde I. Dünya Savaşı sonrasında barış antlaşmalarının açık yapılmasını, gizli antlaşmaların artık siyasetten kaldırılması hususunu ilk sıraya koymuştur (Kaymaz, 2016; Boztaş, 2014: 166-167). Bunun devletler arasında karşılıklı güven artırıcı bir önlem olduğu gerçektir. Aslında karşılıklı güven hususu uluslararası ilişkilerde ihmal edilen bir kavramdır (Bilgiç, 2011: 133). Ancak dijital dönüşümle birlikte ilerleyen iletişim teknolojisi, devletleri birbirlerine yakınlaştırmakta, devletlerin böylelikle birbirlerine karşılıklı bağlılıkları artmaktadır (Sancak, 2013: 131). Diyebiliriz ki dijital medya kullanımı, devletlerin birbirlerine karşı duydukları güveni artırıcı bir etki yaratmaktadır. En son Türkiye'nin, Rus Su-24 tipi uçağı sınır ihlali nedeniyle Kasım 2015'te düşürmesini dünya âdeta dijital medya üzerinden takip etmiş, tepkiler ve açıklamalar dijital medya üzerinden yapılmıştır. Öyle ki yapılan bir araştırmaya göre kriz ile dijital medya platformları üzerindeki paylaşım bir buçuk milyarı bulmuştur (SOMERA, 2016). Rusya'nın düşen uçağına karşılık kuvvet kullanmayacağını ancak ekonomik yaptırımlar uygulayacağını, Türkiye'nin ise sınır ihlali konusunda haklı olduğunu tüm dünya dijital medya üzerinden öğrenmiştir. Çünkü dijital medya sayesinde artan uluslararası iletişimle devletlerin karşılıklı olarak barışçıl politikalar izleyeceğine duyulan güvenin artması, uluslararası alanda daha barışçıl politikalar izlemelerine neden olur, böylelikle uluslararası sorunlar barışçıl çözümler (Doğan, 2011: 604).

Bunun ötesinde uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması da Liberalizme göre barışa hizmet edecektir. Bu konuda dijital medya günümüzde uluslararası ticaretin hiç olmadığı kadar özgür olmasını sağlamıştır. İletişim teknolojilerindeki gelişime ulaşım ve taşımacılık sektöründeki gelişim de eklenince ticaret artık sınır tanımamaktadır. Öyle ki başka bir ülkede yaşayan bir

kimse kullanmadığı bir eşyasını İnternet yoluyla dünyanın öbür ucundaki birisine rahatlıkla satabilmektedir. Tüm dünya âdeta dijital ticaretle sadece devletler düzeyinde değil insanlar bireyler düzeyinde bile birbirine bağlanmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ticaret artık dijitalleşmektedir. Örneğin dijital ticaret, diğer adıyla e-ticaret (elektronik ticaret) hacmi Türkiye’de geçtiğimiz yıl % 35’lik bir artışla 19 milyar TL’ye ulaşmıştır (*Hürriyet*, 25.06.2015).

Bir diğer yandan Neoliberal yaklaşımlar altında değerlendirilen “demokratik barış teorileri”nin öngörüsü ise demokratik devlet sistemlerinin yaygınlaşmasıyla, uluslararası alanda savaşların önlenebileceğidir. Bu konuda Owen demokratik barış teorilerine dair hem yapısal hem de normatif değerlendirmelerin birlikte yürüdüğüne değinmiş; ikinci olarak ise liberal devletler arasındaki barış eğiliminin devletlerin birbirlerini liberal demokrasi olarak kabul etmelerine bağlı olduğunu vurgulamıştır (1996: 121). Yapısal değerlendirmeye göre demokrasi, hak ve özgürlüklere saygılı liberal değerleri benimseyen devletler, totaliter devletlere kıyasla daha uzlaşmacı tutum sergilemektedir (Gleditsch, 1992: 369-370). Çünkü her ne kadar devletler dış politika kararları alırlarken özgür gibi görünseler de uygulanacak uluslararası politikalara yön veren temel öge ilgili devletin yönetim şeklidir (Czempiel, 1998: 147). Demokrasilerde halklar savaşı istemezler çünkü savaşın asıl yükünü ve acı tarafını her zaman halk yaşar. Demokrasilerde bir daha seçilmek isteyen yönetimler de halkın sesini dinlemek durumundadır (Maoz and Russett, 1993: 632-637).

Dijital medya ise demokrasilerde halkın yönetime isteklerini iletmelerini her zamankinden daha kolay hâle getirmektedir. Örneğin geçtiğimiz günlerde Başbakan Ahmet Davutoğlu sosyal medya üzerinden gelen soruları cevaplamıştır (TRTHaber, 2015). Yani günümüzde yöneticiler bir politika konusundaki tepkileri doğrudan, halktan aracısız alabilmektedirler. Dijital medya artık siyasal iletişimin yeni bir boyut kazanması anlamına gelmektedir. Dijital medya üzerinden siyaset dünyada da Türkiye’de de yüklenen bir eğilimdir (Bostancı, 2014: 86-88). Böylelikle siyasette dijital medyanın kullanımı, toplumlarda dolayısıyla devletlerde demokratikleşmeyi artırmakta, bu durumda devletlerin savaşçı ve çatışmacı politikalar izlemesini zorlaştırmaktadır.

Aksi bir durumda, yani devletlerin dijital medya kullanımını kısıtlaması, toplumlarda daha çok demokrasi talebiyle protesto gösterilerinin yapılmasına, toplumsal huzursuzluğa ve çatışmalara yol açmaktadır. Yakın zamanlarda gerçekleşen Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar buna örnek olarak gösterilebilir. Demokrasi ve hak talebiyle ortaya çıkan bu hareketin dijital medya sayesinde bu denli geniş kitleleri etkisi altına aldığına dair fikirler sıkça dile getirilmiştir (Korkmaz, 2012: 2150).

Devrimci yaklaşımlar altında değerlendirilen “İnşacılık” yaklaşımına göre anarşik yapı ve savaşlar uluslararası sosyal ilişkilerin dönüştürülmesiyle önlenir. İnşacılık uluslararası ortamın, algıların dolayısıyla kimliklerin ve bunlara bağlı olarak politikaların özneler arası etkileşimle sosyal olarak inşa edildiğini öne sürer. Bu bağlamda sosyal dünya; gerçekleri (*facts*) gerçekler de sosyal olguları inşa eder (Guzzini, 2007: 24). Bu hâlde uluslararası ilişkilerde anarşi ve çatışma hâli, aslında sosyal olarak devletler tarafından inşa edilmektedir (Wendt, 1992). Çünkü bu yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerin aktörleri birbirlerinden kopuk bağımsız (Realizmin öngördüğü tarzda) birimler değildir. Aksine sosyal varlıklardır (Reus-Smit, 2012: 293). Böylesi bir ortamda çatışmayı ve savaşı doğuran şey uluslararası aktörler arasındaki iletişim eksikliğidir. İletişim arttıkça inşa edilen sosyal dünya toplumu savaş ve çatışmaların gerçekleşme ihtimalini azaltacaktır. Çünkü iletişim neticesinde karşılıklı işbirliğine inanan kamuoyu ve toplumlar oluşabilecek, iletişim ve karşılıklı duyarlılığın devamıyla barış daim kılınacaktır (Deutz, 1978: 244-251; Sandıklı ve Kaya, 2012: 142). Dijital medya üzerinden başlayıp tüm dünyaya yayılan hareketler, bunun somut örneklerini teşkil etmektedir. Örneğin Eylül 2011’de New York’ta Kanadalı aktivistlerce başlatılan “Wall Street’i işgal et” hareketi, bir anda tüm dünyayı sarmıştır (Kannelly, 2011). Daha yakın tarihli olarak 2014 yılında ALS hastalığına dikkat çekmek için başlatılan “Ice Bucket Challenge” (buz kovanı meydan okuması) bir anda tüm dünyayı sarmıştır (Fillion, 2014). Örnekler çoğaltılabilir; ancak örneklerin işaret ettiği gerçek, dijital medyanın bir dünya kamuoyu oluşturmadaki gücünün yadsınamayacağıdır. İşte dijital medyanın İnşacı yaklaşım açısından barışın korunmasına katkısı budur. Dijital medya sayesinde inşa edilecek küresel kamuoyu, topluluklar ve hatta toplumlar, devletler arasında meydana gelebilecek muhtemel bir savaşı ve çatışmayı istemeyecek, önleyecektir.

3.3. Rasyonel uluslararası ilişkiler yaklaşımı, dijital medya ve savaş

Rasyonel akım olarak değerlendirilen İngiliz Okulu bir yanı Realizmin öngörülerine dayanan diğer yanı ise Liberalizme uzanan âdeta bir orta yolu benimsemiştir. İngiliz Okulu kendi tanımlaması ile Realizm ile radikalizm (devrimci yaklaşımlar, yani uluslararası barış ve güvenliğin yakın ve mümkün olduğunu iddia eden uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının tamamı) arasında bir orta yoldur (Linklater, 2012: 120).

Bu çerçevede İngiliz Okulu, gelenekçi yaklaşımlarla benzer şekilde mevcut düzenin anarşikliğini ve çatışmacı doğasını kabul eder (Devlen ve Özdamar, 2010: 49). İngiliz Okulu mevcut uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul etmekle birlikte, anarşinin kaynağı konusunda gelenekçi yaklaşımlardan farklılaşmaktadır.

Bu noktada İngiliz Okulu'nun anarşizmin kaynağı konusundaki fikirleri İnşacı teorinin fikirleriyle paralellik gösterir. Buna göre İngiliz Okulu açısından da anarşi "devletlerin ondan ne anladığı"dır. Buna bağlı olarak anarşi durumunda bir uluslararası toplum yaratılabilir ve belli oranda bu toplumu temel insani adalet ilkelerine uygun bir şekilde düzenleyebilir (Wendt, 1992). Peki böylesi bir toplum nasıl yaratılabilir? Wight bu sorunun cevabını ortak kültürde bulmuştur. Buna göre ortak bir kültürü olan halklar ortak bir noktada uzlaşarak çatışmaları önleyebilecek bir uluslararası toplum kurabilirler (Wight, 1977: 126). İlerleyen dönemlerde Bull kendilerini ortak bir dine ya da kültüre ait hissetmeyen devletler arasında da bir sistemin var olabileceğini iddia etmiştir. Bull devletleri bir sistem kurmaya iten şeyin "birlikte var olmaya ilişkin pragmatik ihtiyaç" olduğunu belirtmiştir (Bull, 1977: 316). Buna göre belli bir diplomatik kültüre sahip her devlet, uluslararası sistemin bir parçası olabilir. Bu diplomatik kültür de karşılıklı egemenlik haklarına saygı göstermeyi ve iç işlerine müdahale etmemeyi gerektirmektedir (Ünal, 2014: 166). Bull'a göre bu durumun dayanışma konusunda bir seviye ilerisi ise uluslararası toplumun oluşturulmasıdır. Bull'a göre ortak bir kimliğe sahip devletler, bir dayanışma potansiyeli gösterir (1966: 52). İngiliz Okulu'na göre uluslararası sistem ve ötesinde uluslararası toplum, uluslararası sistemin anarşik doğasını dönüştüremese de onu kontrol altında tutarak savaşları ve çatışmaları önler.

Peki bu noktada dijital medya çatışmaların önlenmesinde ortak diplomatik kültür ve kimlik oluşumunda etkili midir? Dijital medyanın ortak diplomatik kültür oluşturulmasında oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Dijital medyayla devletlerin giderek birbirleriyle iletişim içerisinde olmaları, diplomatik kültürün gelişmesine ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin barışçılığına belli bir katkıda bulunmaktadır. İletişim devletler arası ilişkilerde karşılıklı güven artırıcı bir unsurdur. Soğuk savaş döneminde yumuşamaya geçişte iletişimin önemi, dönemin nükleer güçleri tarafından da kabul edilmiştir. Bu doğrultuda bir kriz söz konusu olduğunda yanlış anlaşılma riskini önlemek ve en üst düzeyde ABD ve SSCB'nin doğrudan iletişim kurmasını sağlamak amacıyla, o dönemin çağdaş teknolojisinden faydalanılmış ve iki tarafı birbirine bağlayan "Kırmızı Telefon Antlaşması" (Kırmızı Hat Antlaşması) 1963'te imzalanmıştır (Sander, 2002:453). Soğuk savaşın en çetin dönemlerinin yaşandığı o yıllarda iletişim, ilişkilerin daha rasyonel ve sağlıklı bir temele oturtulmasında bir araç olarak görülmüştür. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de barışın ve istikrarın korunması için sağlıklı uluslararası iletişime ihtiyaç vardır. Dijital medya da bu ihtiyacı belli oranda karşılamaktadır. Örneğin, İran'ın 1979'dan bu yana ABD ile yaşadığı ilk doğrudan diyalog bir telefon görüşmesi olmuş, bu görüşme ise İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani tarafından şahsi sosyal medya hesabı üzerinden tüm dünyaya

duyurulmuştur. Öyle ki Ruhani ilerleyen dönemlerde ABD ile olan ilişkilerin normalleşmesinde, Twitter'dan faydalanmış ABD Dış İşleri Bakanı John Kerry'nin kendi hesabından attığı *tweet*leri *retweet*lemiştir (tekrar etmiştir). Hatta bunun ötesine geçen Ruhani, kendi hesabı üzerinden attığı *tweet*lerle İran'da İnternet'in daha özgürleştirilmesine çalışacağını da belirtmiş, ayrıca kendisine yöneltilen soruları cevaplamıştır (*Sabah*, 29.09.2013).

Dijital medya uluslararası alanda ortak bir kimlik oluşturulması konusunda da etkilidir. Örneğin, 2011 yılında başlayan "Arap Baharı" olarak nitelendirilen toplumsal hareketler Tunus'ta başlayıp neredeyse tüm Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Bu yayılmayı kolaylaştıran unsur da dijital medya olmuştur. Arap Baharı çeşitli kaynaklarda sosyal medya devrimi olarak nitelendirilmiştir (Babacan vd., 2011: 77). Ülkemiz açısından da durum pek farklı değildir. Ortak dil, ortak kültürün en önemli öğelerindendir. Dijital medyayla tüm dünya âdeta ortak bir dil konuşmaya başlamıştır. Örneğin İnternet ortamına gönderilen 140 karakterlik mesajlar için kullanılan "*tweet*" terimi, neredeyse hemen hemen tüm dillerde aynıdır. Dijital medyayla pek çok yabancı kelime dilimize kolaylıkla yerleşmekte gündelik hayatta kullanılır hâle gelmektedir (Kırık, 2012: 1028).

4. Sonuç

Uluslararası ilişkiler yaklaşımları açısından uluslararası ilişkilerde dijital medyanın kullanılmasının uluslararası istikrarın sağlanmasına ve barışın korunmasına belli bir katkı yaptığı ve ilerleyen dönemlerde de artan oranda katkı sağlayacağı söylenebilir. Bunun temel nedeni, hayatın her alanında olduğu gibi uluslararası alanda da iletişimin karşılıklı güven artırıcı niteliğidir. Bu katkı en karamsar senaryoda, yani klasik Realist yaklaşımda dahi güç mücadelesinin doğasını değiştirerek devletleri askerî çatışmalardan uzaklaştırmaktadır. En iyimser senaryoda ise yani İnşacı yaklaşımda, uluslararası iletişim neticesinde sosyal olarak inşa edilecek dünya toplumuyla uluslararası ilişkilerin anarşik yapısıyla birlikte savaşlar da tarihe karışacaktır.

Mevcut uluslararası ortamı değerlendirdiğimizde devletlerin geçmiş zamanlara oranla daha kolay uluslararası işbirliği yapabildiği düşünülürse en kötü karamsar senaryodan uzak bir şekilde dijital medyanın kullanımının uluslararası anarşi ve savaş kontrol altında tutmada etkili bir araç olarak kullanılabileceğini söylemek mümkündür. Şu an için söz konusu olmasa da en iyimser senaryo olan savaşların tamamen ve kalıcı şekilde ortadan kaldırılması kısa ve orta vadede olmasa da uzun vadede gerçekleşme ihtimali yabana atılmaması gereken bir düşüncedir.

Günümüzde, her hâlükârda dijital medyanın giderek artan oranda uluslararası diplomasinin araçlarından birisi olarak kullanıldığı bir gerçektir. Böylelikle diplomasi, tarihin belki de hiçbir döneminde olmadığı kadar açık, şeffaf ve güven veren bir havada yürütülmektedir. Fakat bugün gelinen noktayı bir son, varılacak nihai nokta olarak düşünmek meseleye oldukça sığ bir açıdan yaklaşmak anlamına gelir. Zira teknoloji çağında kısa ve orta vadede bile gerçekleşecek buluşları ve hayatımızın alacağı şekli tahmin etmekte zorlansak da emin olduğumuz bir şey baş döndüren hızla gelişen teknolojinin gelişim çizgisini devam ettireceğidir. Dolayısıyla bu gelişimi ve değişimi en iyi yöneten ulusların diğerleri karşısında avantaj elde edeceklerini söylemek mümkündür.

Bu çerçevede dijital medya, diplomaside dolayısıyla uluslararası ilişkilerde önemli bir araç, gitgide daha önemli bir güç hâline gelmektedir. Dijital medya, geleneksel anlamda bildiğimiz güç tanımlamasına oturtamıyor olsak da yumuşak güç kavramı içerisinde değerlendirilmesi gereken bir araçtır. İlerleyen dönemlerde bu gücü elinde bulunduran ve yönlendiren devletler diğer devletlerden daha avantajlı bir konuma gelebilirler. Bu anlamda ulusal açıdan dijital medyanın doğru kullanımı yaygınlaştırılırken, bu gücü suiistimal etmek isteyenlere karşı mücadele stratejisi geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu strateji dâhilinde dijital medya okuryazarlığının artırılması önemlidir. Eğitim sayesinde dijital medyanın kötü niyetli kişilerce kullanılmasıyla en etkin şekilde mücadele edilmiş olacaktır. Bu sayede dijital medya üzerinden yapılan provokasyonların da başarıya ulaşmasının önüne geçilebilir. Bu anlamda eğitim yoluyla bilinçli bir toplum inşası, bilinçli olarak yapılan yalan ve yanlış dijital medya kullanımını en aza indirecektir. Bu manada dijital medya konusunda bilinçli bireyler bilinçli bir toplum, bilinçli toplum da dijital medya gücünü kendi lehine kullanma kabiliyetine sahip bir devlet anlamına gelecektir.

Uluslararası alanda ise dijital siyaset hâlen kısmi bir gayriresmî nitelik arz etmektedir. Oysa bu alanın uluslararası seviyede, örneğin Birleşmiş Milletler gibi bir örgüt seviyesinde kurumsallaştırılması pek çok bakımdan barışa hizmet edecektir. Böylesi bir kurumsallaştırma, dijital dünyanın özgür yapısını ihlal etmeden devletler arasında cereyan eden resmî ilişkilerin dijital seviyelerde de resmen yürütülmesine olanak sağlayacaktır. Dijital dünyanın avantajlarını kullanan devletler böylelikle uluslararası sorunlar karşısında çok daha hızlı örgütlenebilir, karar alabilir ve eyleme geçebilir. Örneğin, gerekli düzenlemeler ve altyapı çalışmalarından sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları Twitter benzeri bir platform üzerinden alınabilir, ilgili karar metinleri eş zamanlı olarak buradan genel erişime açık olabilir, bunun yanında kararı onaylayan, reddeden ya da çekince koyan devletler bu platform üzerinden insanlarca görülebilir. Hatta

insanlar devletlerin kararları karşısındaki fikirlerini yorum olarak paylaşabilirler. Böylelikle uluslararası siyaset hem daha katılımcı hem daha şeffaf hem de daha demokratik bir hâle gelebilir. İnsanlar da devletlerinin uluslararası siyasetleri hakkında birinci elden bilgi sahibi olabilirler; dilek, istek ve yorumlarını resmî kanallardan açıklayabilirler. Dijital medyanın bu ve buna benzer şekillerde kullanımının barışa ve çatışmaların önlenmesine hizmet edeceği açıktır.

Kaynakça

- Aronson, Jonathan D. (2005). "The Communications and Internet Revolution". *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 2nd edition, Oxford, UK: Oxford University Press, s. 540-559.
- Arquilla, John ve Ronfeldt, David (1999). *The emergence of Noopolitik: Toward an American Information Strategy*. Rand Corporation.
- Arslan, Ayтуğ (2007). *Türkiye'nin Tanıtım Harcamalarının Dış Turizm Talebine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.
- Babacan, Mehmet Emin; Haşlak, İrfan; Hira, İsmail (2011). "Sosyal Medya ve Arap Baharı". *Akademik İncelemeler Dergisi*, C: 6, S: 2, s. 63-91.
- Bilgiç, Ali (2011). "Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif". *Uluslararası İlişkiler*, C: 8, S: 29 (Bahar), s. 123-142.
- Bostancı, Mustafa (2014). "Siyasal İletişim 2.0". *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*, C: 3, S: 3, s. 84-96.
- Boztaş, Asena (2014). "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif". *Akademik Bakış*, C: 7 S: 14, (Yaz), s. 163-176.
- Bull, Hedley (1966). "The Grotian Conception of International Society". *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Relations*. Ed. H. Butterfield & M. Wight, Londra.
- Bull, Hedley (1977). *The Anarchical Society*. UK: Macmillan Education.
- Burchill, Scott (2012). "Liberalizm". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ed. Scott Burchill vd. Çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan. İstanbul: Küre Yayınları. s. 81-117.
- Büyükbay, Hakkı ve Atıcı Nilgün (2012). "Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40 (2), s. 1-19.
- Carr, Edward Hallett (2010). *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*. Çev. Can Cemgil. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Czempiel, Ernst-Otto (1998). *Friedensstrategien: Eine systematische Darstellung Außenpolitischer Theorien von Machiavelli bis Madariaga*. (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag).
- Çakır, Mustafa; Yalçın, Ali Erdem (2012). "Kültür ve Turizm Tanıtımında Bir Araç Olarak İnternet Kullanımı". <http://teftis.kulturuzturizm.gov.tr/Eklenti/4715,kultur-ve-turizm-bakanliginda-bir-arac-olarak-internet-.pdf?1>.

- Deutsch, Karl W. (1978). *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Devlen, Balkan ve Özdamar, Özgür (2010). "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları". *Uluslararası İlişkiler*, C: 7, S: 25 (Bahar), s. 43-68.
- Doğan, Nejat (2011). "Demokrasi ve Ortadoğu'nun Geleceği". *International Relations, Bildiriler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, II. Cilt, s. 601-62.
- Eilperin, Juliet (2015). "Here's How The First President of the Social Media Age Has Chosen to Connect With Americans". <https://www.washingtonpost.com/news/politics/wp/2015/05/26/heres-how-the-first-president-of-the-social-media-age-has-chosen-to-connect-with-americans/> (26 May 2015)
- Ekşi, Muharrem (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- European Comission. Attitudes of Europeans Toward Tourism Report, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_370_en.pdf. March 2013
- Feldman, Tony (1997). *Introduction to Digital Media*, New York: Routledge.
- Fillion, Rubina Madan (2014). "The 5 Biggest Social Media Movements in 2014". <http://blogs.wsj.com/speakeasy/2014/12/03/the-5-biggest-social-media-movements-of-2014/> (03. 12. 2014)
- Gleditsch, Nils Petter (1992). "Democracy and Peace", *Journal of Peace Research*, 29 (4): 369-376.
- Guzzini, Stefano (2007). "The concept of power: a constructivist analysis". *Power in World Politics*, Ed. Berenskoetter, Felix, and Michael J. Williams. New York: Routledge.
- Holmes, David (2005). *Communication Theory; Media, Technology, Society*. London: SAGE Publications.
- Hürriyet, "E-Ticaret hacmi 18,9 Milyar TL'ye Ulaştı", <http://www.hurriyet.com.tr/e-ticaret-hacmi-18-9-milyar-tl-ye-ulasti-29378831>. (25 Haziran 2015).
- Kanalley, Craig (2011). "Occupy Wall Street: Social Media's Role in Social Change". http://www.huffingtonpost.com/2011/10/06/occupy-wall-street-social-media_n_999178.html (06.12. 2011)
- Karagöz, Kezban (2013). "Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivism Hareketleri". *İletişim ve Diplomasi*, s. 131-157.
- Kaymaz, İhsan Şerif (2016). "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm". <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm>. (Erişim Tarihi 15.03.2016)
- Kelty, Christopher M. (2014). "The Fog of Freedom". *Media Technologies*. Ed. Tarleton Gillespie, et all. London: MIT Press. s. 195-221.
- Keohane, Robert O. ve NYE, Joseph S. (2011). *Power and Interdependence*. 4. Edition, Boston: Longman.
- Kırık, Ali Murat (2012). "Sosyal Medyada Gençlerin Dili Kullanımı ve Yozlaşma Problemi". *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC) Proceedings Book*, s. 1017-1031.

- Korkmaz, Ali (2012). "Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü". *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*,
- Lievrouw, Leah A. (2011). *Alternative and Activist New Media*. UK: Polity Press.
- Linklater, Andrew (2012). "İngiliz Okulu". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ed. Burchill, Scott, vd., Çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, s. 119-150.
- Maoz, Zeev ve Russett, Bruce (1993). "Normative and Structural Causes of Democratic Peace, 1946-1986". *The American Political Science Review*, 87 (3), s. 624-638.
- Mete, Yücel (2008). *Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Morgenthau, Hans J. (1946). *Scientific Man vs Power Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Morgenthau, Hans J. (1970). *Uluslararası Politika*. Çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Neuman, W. Russell (2013). "Theories of Media Evolution". *Media, technology, and society: Theories of media evolution*, Ed. W. Russel Neuman, The University of Michigan Press.
- Owen, John (1996). "How Liberalism Produces Democratic Peace". *Debating the Democratic Peace*. Ed. Michael Brown, Sean Lynn-Jones and Steven Miller. Cambridge: The MIT Press.
- Rothkopf, David J. (1998). "Cyberpolitik: The Changing Nature of Power in The Information Age". *Journal of International Affairs*, s. 325-359.
- Sabah, (2013). "Ruhani, Twitter'dan 35 yıllık tabuyu yıktı". <http://www.sabah.com.tr/dunya/2013/09/29/ruhani-twitterdan-35-yillik-tabuyu-yikti>.
- Sancak, Kadir (2013). "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü". *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 6.
- Sander, Oral (2002). *Siyasi Tarih 1918-1994*, 10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem (2012). "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış". *Teoriler İşığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Ed. Atilla Sandıklı, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sandıklı, Atilla (2016). "Yumuşak Güç Savaşları". <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-20140910guvenlik-11.pdf>. (Erişim Tarihi 15.03.2016). s. 183-205
- Sandıklı, Atilla ve Emeklier, Bilgehan (2012). "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm". *Teoriler İşığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Ed. Atilla Sandıklı. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Somera (2016). "Türkiye-Rusya Krizi'nin Sosyal Medya'daki 10 Gününü". <http://sosyalmedyaku-lubu.com.tr/sosyalmedya/turkiye-rusya-sosyalmedyada.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2016)

- Strange, Susan (2002). "The Declining Authority of States". *The Global Transformations Reader*. 2. Edition. Ed. David Held and Anthony McGrew. Cambridge: Polity Press, s. 127-135.
- Subrahmanyam, Kaveri ve Šmahel, David (2011). *Digital Youth The Role of Media in Development*, New York: Springer Publishing.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e5a5887881a2.41658152 (Erişim Tarihi: 13.03.2015).
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e5a58dd973c7.95798096 (Erişim Tarihi: 13.03.2015).
- TRT, "Başbakan Ahmet Davutoğlu Canlı Yayında Soruları Cevapladı". <http://www.trthaber.com/haber/gundem/basbakan-ahmet-davutoglu-canli-yayinda-sorulari-cevapladi-211350.html>. (3 Ekim 2015).
- Uzer, Umut (2006). "Uluslararası İlişkiler Teorileri". *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Ünal, Serhan (2014). "İngiliz Okulu". *Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Temel Kavramlar* içinde. Ed. Mehmet Şahin ve Osman Şener. Ankara: Krypto Yayınevi, s. 157-170
- Wendt, Alexander (1992). "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics". *International Organization*, 46.02: 391-425
- Wight, Martin (1992). *International Theory*, New York: Holmes & Meier Publishers.
- Wight, Martin (1977). *System of States*, Leicester: Leicester University Press.
- Winston, Brian (2003). *Media Technology and Society*, New York: Routledge Publishing.